

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Герасимчук Л.О.¹, Валерко Р.А.², Члек О.М.¹, Миколайчук О.В.¹, Муляр А.П.¹

¹Поліський національний університет
бульв. Старий, 7, 10008, м. Житомир

²Державний університет «Житомирська політехніка»
вул. Чуднівська, 103, 10005, м. Житомир
gerasim4uk@ukr.net

Здійснені аналіз та оцінка сучасного стану забезпечення природоохоронної сфери в Житомирській області за період 2010–2020 рр. Інформаційною базою досліджень стали офіційні матеріали Державної служби статистики України, а також Головного управління статистики у Житомирській області. Особливості фінансування природоохоронної сфери в Житомирській області оцінювали за обсягами капітальних інвестицій. На охорону довкілля в Житомирській області у 2020 р. було виділено 11871 тис. грн. капітальних інвестицій. Виокремлено 2 періоди їх стрімкого зменшення: у 16 разів з 2010 р. по 2013 р. та у 3,7 разів з 2014 р. по 2019 р. Збільшення обсягів капітальних інвестицій відносно попереднього року мало місце за 11-річний період лише двічі – у 2014 р. у 35,8 разів та у 2020 р. – у 1,7 рази. Не зважаючи на щорічне знецінення гривні, обсяг капітальних інвестицій у 2010 р. і 2020 р. був практично однаковим (103,2% до рівня 2010 р.). За досліджуваний період частка витрат на охорону довкілля, виділених за рахунок коштів держбюджету, не перевищувала 12,6 % (максимальне значення, 2015 р). Не виділялися з держбюджету кошти у 2012 р. У 2020 р. за рахунок державного та місцевих бюджетів було виділено 9,9%, з них у капітальних інвестиціях – 57,3%. У капітальних інвестиціях за рахунок коштів держбюджету за період 2010–2020 рр. залучено від 5,6% у 2014 р. до 77,7% у 2018 р. всіх витрат на охорону довкілля. Розподіл капітальних інвестицій на охорону довкілля за видами природоохоронної, економічної діяльності та за адміністративно-територіальними утвореннями області характеризувався значною нерівномірністю з переважанням виділених інвестицій на сфери очищення зворотних вод (36,4% залучених інвестицій), поводження з відходами (26,5%) та охорону атмосферного повітря (24,1%). За 11 років найбільший обсяг інвестицій був залучений у 2014 р. – 25256,7 тис. грн (що склало практично п'яту частину коштів за досліджуваний період), найменший – у 2013 р. – 705 тис. грн. Найбільше капітальних інвестицій у 2010, 2011, 2013 та 2018 рр. було направлено на сферу захисту та реабілітацію ґрунту, у 2012, 2015 та 2017 рр. – на сферу поводження з відходами, у 2014 р. – на охорону атмосферного повітря, у 2016, 2019 та 2020 рр. – на очищення зворотних вод. Лідерами за виділеннями інвестицій на охорону довкілля впродовж 11-річного періоду виявилися м. Житомир (63,4% інвестицій області) та м. Коростень (12,4%). Для збільшення інвестицій у сферу охорони довкілля необхідно залучити економічні та фінансові механізми. *Ключові слова:* капітальні інвестиції, види природоохоронної діяльності, види економічної діяльності, сфера очищення зворотних вод та поводження з відходами, адміністративно-територіальні одиниці Житомирської області.

Financial security of the sphere of environmental protection in the Zhytomyr region. Herasymchuk L., Valerko R., Chlek O., Mykolaichuk O., Mulliar A.

An analysis and assessment of the current state of environmental protection in the Zhytomyr region for the period 2010–2020 was carried out. The information base of the research was the official materials of the State Statistics Service of Ukraine, as well as the Main Department of Statistics in the Zhytomyr region. The peculiarities of environmental protection financing in the Zhytomyr region were evaluated by the volume of capital investments. In 2020, UAH 11,871,000 was allocated for environmental protection in the Zhytomyr region. capital investments. 2 periods of their rapid decrease are singled out: 16 times from 2010 to 2013 and 3.7 times from 2014 to 2019. An increase in the volume of capital investments compared to the previous year took place only twice in the 11-year period – in 35.8 times in 2014 and 1.7 times in 2020. Despite the annual devaluation of the hryvnia, the volume of capital investments in 2010 and 2020 was practically the same (103.2% to the level of 2010). During the studied period, the share of environmental protection costs allocated from the state budget did not exceed 12.6% (maximum value, 2015). No funds were allocated from the state budget in 2012. In 2020, 9.9% was allocated from the state and local budgets, of which 57.3% went to capital investments. From 5.6% in 2014 to 77.7% in 2018 of all costs for environmental protection were involved in capital investments at the expense of state budget funds for the period 2010–2020. The distribution of capital investments for environmental protection by types of nature protection, economic activities and by administrative-territorial formations of the region was characterized by significant unevenness with the predominance of allocated investments in the areas of wastewater treatment (36.4% of the investments involved), waste management (26.5%) and atmospheric air protection (24.1%). For 11 years, the largest amount of investments was attracted in 2014 – 25,256.7 thousand UAH (which was almost a fifth of the funds for the period under review), the smallest – in 2013 – 705 thousand UAH. Most capital investments in 2010, 2011, 2013 and 2018 were directed to the field of soil protection and rehabilitation, in 2012, 2015 and 2017 – to the field of waste management, in 2014 – to air protection, in 2016, 2019 and 2020 – for the treatment of return water. Zhytomyr (63.4% of the region's investments) and Korosten (12.4%) were the leaders in the allocation of investments for environmental protection over the 11-year period. To increase investments in the field of environmental protection, it is necessary to attract economic and financial mechanisms. *Key words:* capital investments, types of environmental protection activities, types of economic activities, the field of wastewater treatment and waste management, administrative and territorial units of the Zhytomyr region.

Постановка проблеми. Витрати на охорону довкілля направлені на запобігання, зменшення, усунення наслідків забруднення в результаті певної виробничої діяльності. Інвестиційне забезпечення охорони довкілля в нашій державі знаходиться на низькому рівні. Обсяг капітальних інвестицій на охорону навколишнього середовища станом на 2020 р. становив 13,2 млрд. грн, що нижче навіть рівня 2016 р. (13,4 млрд. грн), а їх частка скоротилася майже в половину у порівнянні з 2016 р. (з 1,6% до 0,83%). До того ж обсяги поточних витрат значно переважають обсяги капітальних інвестицій [4].

Важливим показником є співвідношення капітальних інвестицій з ВВП, яке як в країнах ЄС складає 3–7% [5], у нас же наразі становить 0,32% (2020 р.) (для порівняння у 2016 р. – 0,56%), а в контексті сталого розвитку граничною межею є 10% від ВВП. Зазначене вказує на той факт, що сфері охорони довкілля приділено недостатньо уваги.

Актуальність дослідження. Стратегія Державної екологічної політики України на період до 2030 року виокремлює недостатнє фінансування природоохоронних заходів або ж їх фінансування за залишковим принципом як одну з причин екологічних проблем, що свідчить про необхідність трансформації даної сфери. Відповідно оприлюдненим даним на сайті Державної служби статистики України обсяги поточних витрат значно переважають обсяги капітальних інвестицій [4], що, в свою чергу, не сприяє модернізації чи переоснащенню природоохоронних об'єктів, і, як наслідок, може призвести до незворотних негативних змін у стані довкілля.

Охорона довкілля та забезпечення екологічної безпеки – невід'ємні умови розвитку нашої держави, а інвестиції на дану сферу та впровадження природоохоронних заходів сприяють зменшенню негативного впливу на довкілля (з 1994 р. в Державному бюджеті виокремлено розділ «Охорона навколишнього природного середовища та ядерна безпека»). Тому вирішення чи мінімізація існуючих екологічних проблем залежить від ефективності фінансування сфери охорони довкілля та напрямків їхнього використання.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Дослідження виконувалось в рамках науково-дослідної роботи «Еколого-соціальна оцінка стану сільських селітебних територій у контексті сталого розвитку» (державний реєстраційний №: 0120U104233) та може бути використана органами влади при вирішенні наявних проблем у механізмі фінансування природоохоронної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідження витрат на охорону довкілля присвячено багато наукових праць як українських, так і закордонних вчених. Вивченням екологічних витрат, дослідженням їх сучасного стану займалися Ковшун Н.Е. та П'ятка Н.С. (2019), Макачук О. та

Гайдученко Т. (2019), Ремига Ю. та Тонюк М. (2022), оцінкою їхньої ефективності – Черенкевич О.С. (2020), Ковшун Н.Е. та ін. (2021), взаємозв'язком між інвестиціями та ринковою вартістю – Vasylychuk I. та ін. (2021), Не У. та ін. (2022), аналізувалися й витрати на окремі складові довкілля, як от атмосферне повітря та водні ресурси – Корепанов О.С. та Богомаз О.О. (2020), атмосферне повітря та відходи – Yavorska N. (2020), Бабець І.Г. та Руда О.І. (2020), а також в окремих секторах економіки – Сьомченко В.В. та Романова А.С. (2019), транскордонних територіях (Волинська область та Люблінське воєводство Республіки Польща) – Скороход І. та ін. (2022), вивчався і їхній зв'язок зі станом довкілля шляхом моделювання – Yavorska N. (2020).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття та новизна досліджень. Наявні дослідження недостатньо висвітлюють питання фінансового забезпечення природоохоронної сфери на рівні окремих регіонів України, в тому числі і в Житомирській області, що й обумовило мету наших досліджень.

Методологічне значення. Інформаційною базою досліджень стали офіційні матеріали Державної служби статистики України, а також Головного управління статистики у Житомирській області [3, 4, 13]. Особливості фінансування природоохоронної сфери в Житомирській області оцінювали за обсягами капітальних інвестицій.

Виклад основного матеріалу. На охорону довкілля в Житомирській області у 2020 р. було виділено 11871 тис. грн. капітальних інвестицій. Збільшення обсягів інвестицій відносно попереднього року мало місце за 11-річний період лише двічі – у 2014 р. та у 2020 р. Не зважаючи на щорічне знецінення гривні, обсяг капітальних інвестицій у 2010 р. і 2020 р. був практично однаковим (рис. 1).

Частка витрат на охорону довкілля, виділених за рахунок коштів держбюджету, не перевищувала 12,6%. У 2020 р. за рахунок державного та місцевих бюджетів було виділено 9,9% (рис. 2), з них у капітальних інвестиціях – 57,3% (рис. 3).

Зазначимо, що у капітальних інвестиціях за рахунок коштів держбюджету за аналізований період було залучено від 5,6% у 2014 р. до 77,7% у 2018 р. всіх витрат на охорону довкілля (рис. 3).

Розподіл капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища за видами природоохоронної діяльності характеризувався значною нерівномірністю з переважанням виділених інвестицій на сфері очищення зворотних вод та поводження з відходами (рис. 4). За досліджуваний період на очищення зворотних вод було виділено 43210,2 тис. грн, що становило 36,4% всіх залучених інвестицій, на сферу поводження з відходами – 31410,6 тис. грн (або 26,5%), на охорону атмосферного повітря – 28622,5 ти. грн (або 24,1%), на захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих

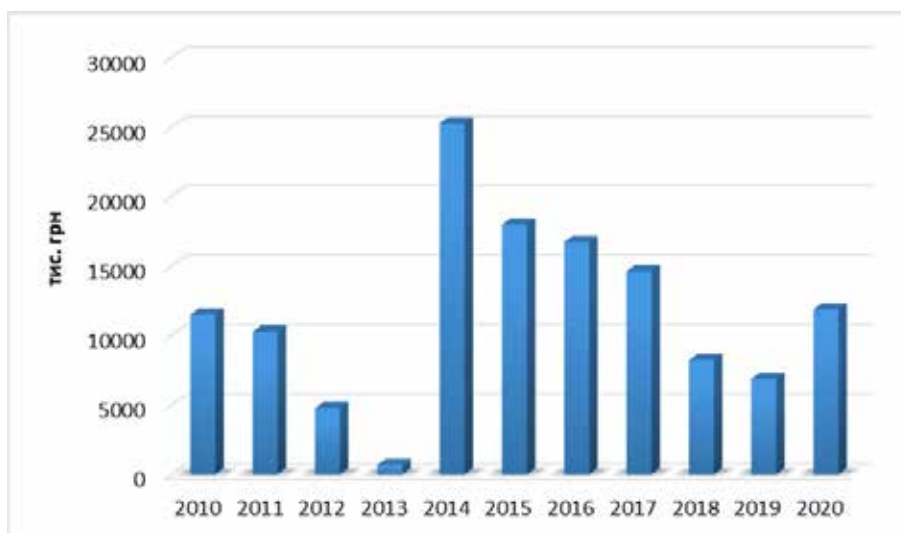

Рис. 1. Динаміка інвестицій на охорону навколишнього природного середовища у Житомирській області за період 2010–2020 рр.

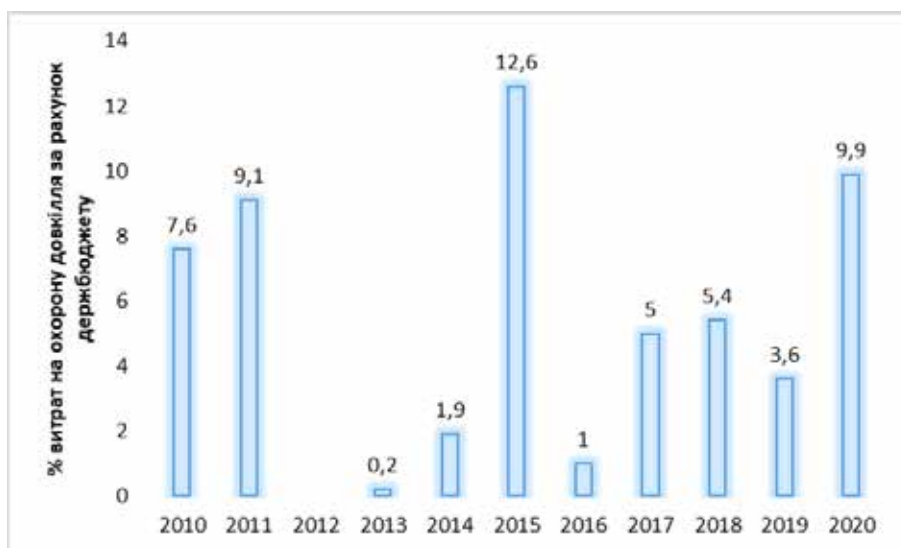

Рис. 2. Частка витрат на охорону довкілля за рахунок коштів держбюджету за період 2010–2020 р.

вод – 14848,6 тис. грн (або 12,5%), на збереження біорізноманіття – 442 тис. грн (або 0,37%), на інші напрями – 122,7 тис. грн (або 0,1%).

Зазначимо, що кожного року виділялися кошти на такі сфери, як очищення зворотних вод та поводження з відходами, в той час як на сферу збереження біорізноманіття – лише впродовж чотирьох років – з 2012 по 2015 рр. На сферу охорони повітряного басейну за досліджуваний період не були залучені інвестиції у 2018–2019 рр., на захист і реабілітацію ґрунту – у період 2014–2015 рр. та 2019–2020 рр. Крім зазначених, на інші напрями природоохоронної діяльності виділялися кошти лише у 2015, 2017 та 2019 роках. За 11 років найбільший обсяг інвестицій був залучений у 2014 р. – 25256,7 тис. грн (що склало практично п'яту частину – 19,6% – коштів

за досліджуваний період), найменший – у 2013 р. – 705 тис. грн. Аналізуючи граничні значення капітальних інвестицій за різними видами природоохоронної діяльності за 2010–2020 рр., максимальні їх суми на сферу охорони повітряного басейну були виділені у 2014 р. – 20872,5 тис. грн, на очищення зворотних вод – у 2016 р. – 14812,6 тис. грн, на поводження з відходами – у 2015 р. – 12516,7 тис. грн, на захист і реабілітацію ґрунту – у 2011 р. – 7086,71 тис. грн, на збереження біорізноманіття – у 2012 р. – 291,7 тис. грн, на інші напрями – у 2017 р. – 116,4 тис. грн (рис. 4).

За видами економічної діяльності лідером за період 2016–2017 та 2019–2020 рр. була сфера водопостачання та поводження з відходами – від 46,8 до 84,3%, у 2018 р. – сфера державного управління та оборони – 78,4% (рис. 5).

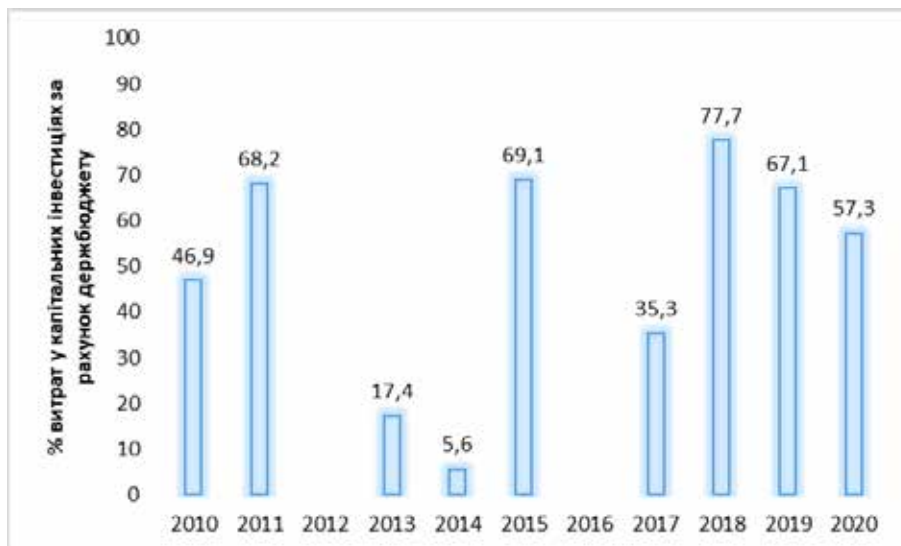

Рис. 3. Частка витрат у капітальних інвестиціях на охорону довкілля за рахунок коштів держбюджету за період 2010–2020 р.

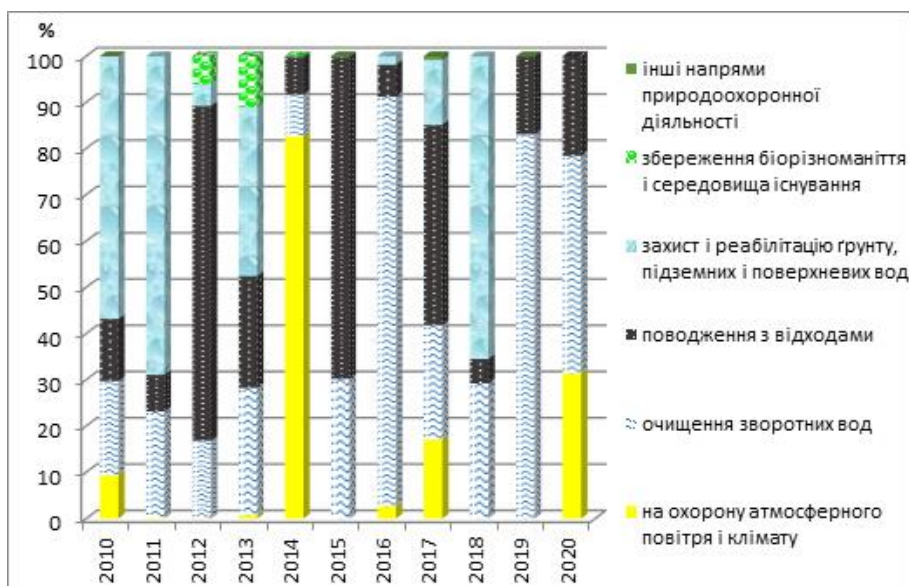

Рис. 4. Розподіл капітальних інвестицій на охорону довкілля у Житомирській області за напрямками

У сфері водопостачання, каналізації та поводження з відходами впродовж 2016–2020 рр. витрачалося від 25,3 до 100% капітальних інвестицій, у сфері операцій з нерухомим майном у 2020 р. – 100%, у сфері управління – 100% у 2016 р. та 71,5% у 2018 р.

В розрізі адміністративно-територіальних одиниць області найбільше інвестицій було виділено у м. Житомир у 2014 р. – 22893,3 тис. грн, що склало 90,6% інвестицій, які були залучені у цьому році. Мінімальні інвестиції були виділені у Житомирському районі у 2015 р. – 1,1 тис. грн (0,01% інвестицій, залучених у році) (рис. 6).

Як бачимо з рис. 6, виділення капітальних інвестицій було нерівномірним впродовж досліджуваного

періоду: у 2010 р. з 28 територіальних одиниць області інвестиції були лише у 7 (25%), у 2011–2013 рр. та 2019 р. – у 5 (17,8%), у 2014–2015 рр. – у 8 (28,6%), у 2016 р. – у 5 (17,8%), у 2017 р. – у 6 (21,4%), у 2018 р. – у 3 (10,7%), у 2020 р. – у 10 (35,7%). Лідерами за виділеннями коштів на охорону довкілля впродовж 11-річного періоду вивилися м. Житомир – виділялося в середньому 63,4% інвестицій області та м. Коростень – 12,4%. В межах 4% всіх інвестицій по області було виділено в Черняхівського районі, в межах 3% – в Новоград-Волинському, Овруцькому, Попільнянському та Романівському районах, в межах 2% – м. Малин, Баранівський та Хорошівський райони, в межах 1% – м. Бердичів, Житомирський Ружинський район. В таких районах

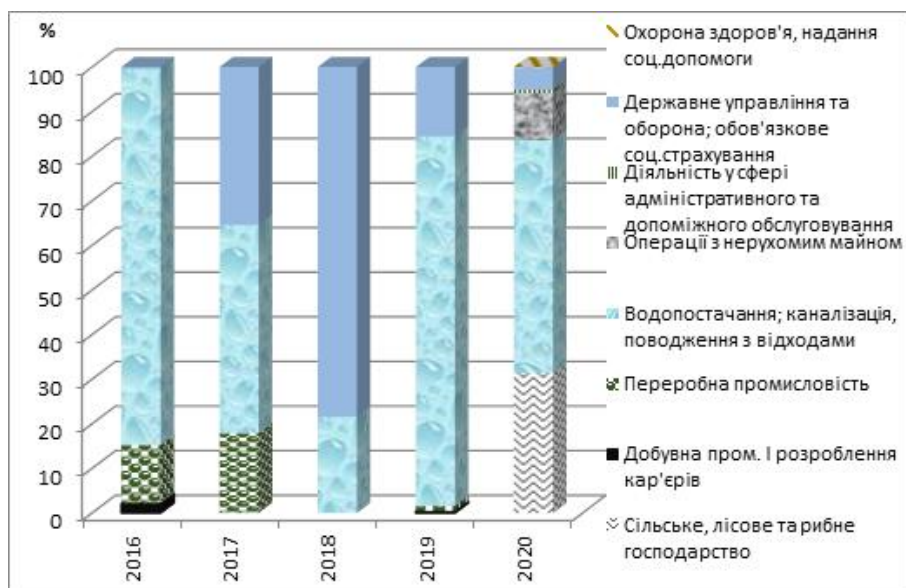

Рис. 5. Питома вага капітальних інвестицій на охорону довкілля у Житомирській області за видами економічної діяльності

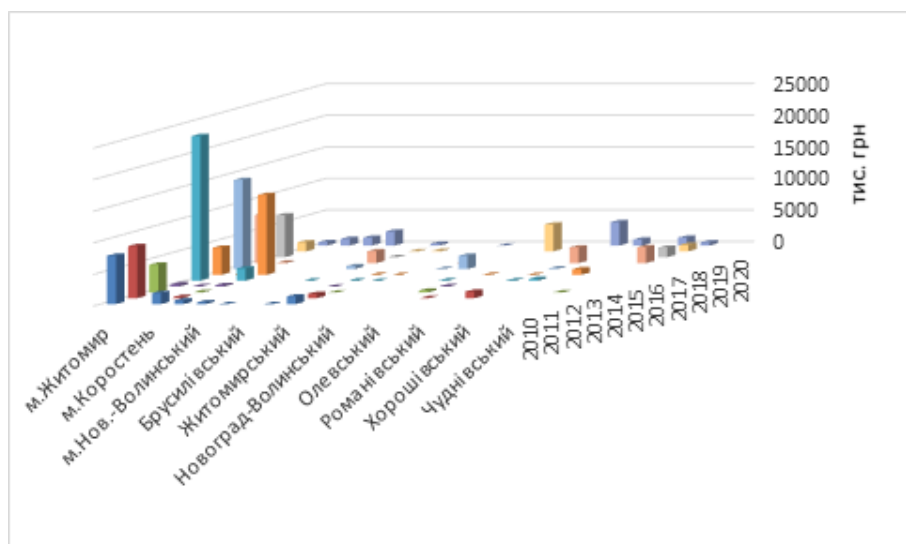

Рис. 6. Динаміка інвестицій на охорону навколишнього природного середовища в розрізі адміністративно-територіальних одиниць Житомирської області

як Брусилівський, Ємільчинський, Коростишівський, Олевський, Чуднівський та м. Новоград-Волинський виділені кошти становили від 0,01 до 0,3% інвестицій по області. Саме в цих районах (за виключенням Ємільчинського) інвестиції були виділені лише раз за період 2010–2020 рр.

Враховуючи викладене, необхідно залучити економічні та фінансові механізми для збільшення інвестицій у сферу охорони довкілля. Близько 3000 суб'єктів господарювання в області є платниками екологічного податку, які, наприклад, у 2021 р. сплатили 15,2 млн грн, що перевищило обсяги капітальних інвестицій у 1,2 рази (хоча є й інші екологічні платежі), тому постає питання щодо викори-

стання таких коштів та їх спрямування виключно на природоохоронну сферу. Сподівання на інвестиції за кошти бюджету є неперспективним, адже левова частка такого фінансування – це поточні витрати підприємств. Тому, на мою думку, важливим є застосування економічного стимулювання суб'єктів господарювання (наприклад, податкові пільги, відшкодування частини сплаченого екологічного податку), нових інструментів екополітики (наприклад, страхування екологічних ризиків, екологічний лізинг, боргова конверсія), а також запровадження практики оцінки ефективності природоохоронних заходів шляхом порівняння витрат та кінцевого результату (наприклад, кількісного та якісного

складу обсягів викидів забруднюючих речовин) із забезпеченням доступності до такої інформації для диверсифікації фінансування.

Головні висновки. На охорону довкілля в Житомирській області у 2020 р. було виділено 11871 тис. грн. капітальних інвестицій. Не зважаючи на щорічне знецінення гривні, обсяг капітальних інвестицій у 2010 р. і 2020 р. був практично однаковим (103,2% до рівня 2010 р.). Розподіл капітальних інвестицій на охорону довкілля за видами природоохоронної, економічної діяльності та за адміністративно-територіальними утвореннями області характеризувався значною нерівномірністю з переважанням виділених інвестицій на сфери очи-

щення зворотних вод та поводження з відходами. Лідерами за виділеннями інвестицій на охорону довкілля впродовж 11-річного періоду виявилися м. Житомир (63,4% інвестицій області) та м. Коростень (12,4%). Для збільшення інвестицій у сферу охорони довкілля необхідно залучити економічні та фінансові механізми.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у проведенні оцінки залежності зміни стану довкілля (атмосферного повітря, водних ресурсів та поводження з відходами) від фінансування сфери охорони навколишнього природного середовища з побудовою відповідних моделей та здійсненні кореляційно-регресійного аналізу.

Література

1. Бабець І.Г., Руда О.І. Вплив структури інвестицій на якість життя населення міст обласного значення Західного регіону України. *Проблеми економіки*. 2020. № 2(44). С. 182–189.
2. Герасимчук Л.О. Економічний механізм забезпечення охорони навколишнього природного середовища в Житомирській області. *Вісник ЖНАЕУ*. 2017. № 2 (61). Т.1. С. 116–122.
3. Головне управління статистики у Житомирській області: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.zt.ukrstat.gov.ua>.
4. Державна служба статистики України: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Єльнікова Ю.В. Оцінювання інвестиційного розриву у фінансуванні цілей сталого розвитку. *Економічний простір*. 2020. № 156. С. 77–81. DOI: 10.32782/2224-6282/156-13.
6. Забродська Г.Л., Валерко Р.А. Фінансування охорони навколишнього природного середовища у Житомирській області. *Science, society, education: topical issues and development prospects* : мат-ли VIII-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 5-7 липня 2020 р., Харків. С. 281–288.
7. Ковшун Н.Е., П'ятка Н.С. Сучасний стан фінансування природоохоронних заходів в Україні. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. № 4, т. 4. С. 242–249. DOI: 10.36887/2415-8453-2019-4-28.
8. Ковшун Н.Е., П'ятка Н.С., Жидик І.А. Ефективність екологічного інвестування в Україні. *Вісник НУВГП*. 2021. № 3(95). С. 30–42. DOI: 10.31713/ve320214.
9. Корепанов О.С., Богомаз О.О. Статистичний аналіз витрат на охорону природних ресурсів в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.11.18.
10. Макачук О., Гайдученко Т. Екологічна ситуація в Україні: позитивні та негативні аспекти. *Молодий вчений*. 2019. № 5(69). С. 551–555. DOI: 10.32839/2304-5809/2019-5-69-120.
11. Ремига Ю., Тонюк М. Формування фіскального простору для управління екологізацією України. *Trajectoria Nauki = Path of Science*. 2022. № 8(1). С. 3025–3034. DOI: 10.22178/pos.78-4.
12. Скороход І., Кухарик В., Бояр А., Кицюк І., Горбач Л. Управління в сфері фінансового забезпечення охорони навколишнього середовища транскордонного регіону. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. № 3(44). С. 251–260. DOI: 10.55643/fcaptr.3.44.2022.3748.
13. Статистичний щорічник Житомирської області 2021 / За ред. Г. Пашинської. Житомир: Головне управління статистики у Житомирській області, 2022. 433 с.
14. Сьомченко В.В., Романова А.С. Аналіз та облік витрат на природоохоронну діяльність в агропромисловому секторі. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2019. № 37. С. 783–788. DOI: 10.32843/infrastuct37-113.
15. Черенкевич О.С. Статистична оцінка ефективності фінансування природоохоронних заходів в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.11.200.
16. He Y., Yang S., Ahmad F., Ozturk I., Draz M.U., Chandio A.A. Investments in environmental preservation: is the government crowding in green enterprises? Evidence from a-listed companies in China. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*. 2022. DOI: 10.1080/1331677X.2022.2106504.
17. Vasylychuk I., Suprun A., Slyusarenko K., Sadovenko M. Environmental investments as the basis of “green” economy: empirical evidence from Ukrainian companies. *SHS Web of Conferences*. 2021. № 107. 06007. DOI: 10.1051/shsconf/202110706007.
18. Yavorska N. Modeling the impact of environmental investments on the environment state. *Technology audit and production reserves*. 2020. № 5. С. 44–47. DOI: 10.15587/2706-5448.2020.215648.